

บทบาทของผู้บริหารกับเครือข่ายความร่วมมือการวิจัย ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยไทย*

The Role of Administrators and the Collaborative Networks
on Humanities and Social Sciences Research Works in
Thai Universities

วุฒิชชาติ-สุนทรสมัย**, D.B.A.

บทคัดย่อ

ผลการสำรวจสถานภาพและความสามารถในการแข่งขันทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสถาบันเพื่อความ เป็นเลิศทางวิชาการ ยืนยันปัญหาความอ่อนแอ ด้านการวิจัยทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ของประเทศไทย เกิดจากความ แตกต่างด้านบุคลากรในแต่ละกลุ่มวิชาที่มี ไม่เท่าเทียมกันและกระจุกตัวในบางสถาบัน อุดมศึกษาใหญ่ ๆ นำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำต่อการ พัฒนางานวิจัยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพแก่ สถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่เป็น อย่างมาก บทความนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์จุดแข็ง

จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค อันนำมาซึ่งแนวทาง และข้อเสนอแนะสำหรับแกจุดอ่อน โดยการ สร้างและใช้โอกาสที่มีให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะ ช่วยทำให้ผู้บริหารเข้าใจปัญหาดังกล่าวชัดเจน

ผู้บริหารที่เป็นผู้นำของมหาวิทยาลัย และสถาบันในสาขาด้านมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์มีภารกิจสำคัญเร่งด่วนในการ ทบทวนวิสัยทัศน์และพันธกิจให้มีความ สอดคล้องกัน โดยเฉพาะเจาะจงในการพัฒนา แผนกลยุทธ์ แผนงาน แนวทางกิจกรรม และ โครงการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย/สถาบันในการ พัฒนาเครือข่ายการวิจัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย/ สถาบันในส่วนภูมิภาคจำนวนมากให้มีความ

* ได้รับการสนับสนุนการเงินจาก Hankuk University of Foreign Studies Research Fund of 2007

** รองศาสตราจารย์ คณะการจัดการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยบูรพา

สอดคล้องที่เด่นชัดพอสมควรระหว่างภารกิจและเป้าหมายเกี่ยวกับวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีต่อชุมชนหรือภูมิภาค โดยดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการวิจัยสู่ความสำเร็จ คือ การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันทางการวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ การกำหนดแผนกลยุทธ์ด้านเครือข่ายความร่วมมือการวิจัย การลงมือปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม และการติดตามการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

Abstract

The most recent survey report by the Institute of Academic Excellence found that in light of the status and academic competitive advantages in Humanities and Social Sciences in Thai Universities, the weakness of research works on humanities and social sciences mainly resulted from the discrepancies on academic and research manpower as well as imbalance of the human resources of Thai universities. These lead to imbalance for developing the quantities and quality of research works conducted in the regional universities as a whole. The paper emphasized the strengths, weaknesses, opportunities, and threats on how to increase the competitive advantage on Humanities and Social sciences research, including suggestion the guidelines for enhancing the role of university administrators to understand clear these problem the research works locally and globally.

The major role of university administrator as a change agent is to promote the collaboration on humanities and social science research through reviewing and modifying the research master plan. The research master plan, on the other hand, provides strategically the future direction through vision and the procedure and process with the sophistication mission as well as implement concretely with a performance evaluation continuously through an action plan. This plan should establish an integrated research network which based on the emerging of collaborative in the organization and among universities and communities, entrepreneurs, and government agencies locally and globally.

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าการวิจัยมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน หากประเทศใดสามารถวิจัยและสร้างความรู้ ตลอดจนประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ ทั้งในแง่การสร้างองค์ความรู้จนพัฒนาเป็นปัญญาหรือในแง่การประยุกต์สู่การปฏิบัติเพื่อตัดสินใจแก้ปัญหาในทุกระดับ

การศึกษามีผลกระทบเชิงบวกต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ จากประสบการณ์พัฒนาประเทศของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น และเยอรมัน ล้วนชี้ให้เห็นว่าการทุ่มเททางการศึกษาเพื่อพัฒนาคน

ให้มีความรู้ และส่งเสริมให้กำลังแรงงานมีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา เป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน แต่การสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตัวมนุษย์มิใช่ได้มาด้วยการลงทุนถูก ๆ ทุกประเทศที่พัฒนาแล้วได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อการศึกษา ซึ่งมีค่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ ๕ ถึงร้อยละ ๖ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ เนื่องจากในปัจจุบันด้วยวิวัฒนาการและศักยภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศ ความรู้ซึ่งมีอยู่ทั่วโลกได้มีการเผยแพร่ กระจายอย่างรวดเร็วในลักษณะข้ามโลก จากวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ความได้เปรียบของแต่ละประเทศจึงขึ้นอยู่กับความสามารถใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้น การพัฒนาคนให้มีความรู้และคุณภาพสูงพอที่จะแสวงหาและใช้ประโยชน์จากความรู้จึงเป็นบทบาทและหน้าที่ของการศึกษา เมื่อเทียบการลงทุนทางการศึกษาของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศไทย นับว่าการลงทุนทางด้านการศึกษาของไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานมาโดยตลอด

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) รายงานว่า ในปี ๒๕๔๘ ประเทศไทยกำหนดงบประมาณรายจ่ายเพื่อการศึกษาเพียง ร้อยละ ๔.๒ จากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ซึ่งนับว่าน้อยเมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว สำหรับงบประมาณและทุนสนับสนุนการวิจัยโดยสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา รวมกันกว่า ร้อยละ ๘๐ ของงบประมาณและทุนสนับสนุนการวิจัยแต่ละปี

และกว่าร้อยละ ๓๐ สนับสนุนการทำวิจัยแก่สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและกลุ่มประเทศดังกล่าว รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ด้วย (European Union, 2007) พิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า แม้เงินทุนสนับสนุนการวิจัยจากภายในประเทศยังนับว่าน้อยอยู่ แต่เงินทุนสนับสนุนการวิจัยจากต่างประเทศมีเป็นจำนวนมาก ปัญหาจึงมิได้อยู่ที่การขาดเงินทุนสนับสนุนการวิจัยอีกต่อไป สิ่งที่ขาดไปและน่าจะหยิบยกมาพิจารณา คือ จำนวนนักวิจัยและความพร้อมของบุคลากรในการทำการวิจัย ทั้งด้านคุณวุฒิ ความสามารถทั้งด้านองค์ความรู้ ภาษา และประสบการณ์ที่เกี่ยวของ

สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยของประเทศไทยได้กำหนดบทบาทหลัก ๔ ประการ ได้แก่ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม บทบาทหน้าที่ด้านการวิจัยของสถาบันอุดมศึกษายังมีข้อจำกัดและถูกขีดวงแคบ ๆ ทั้งในด้านทรัพยากรต่าง ๆ โครงสร้างและหน่วยงานสนับสนุน ตลอดจนการมีเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผลงานวิจัย การเผยแพร่ ตลอดจนการนำไปใช้อย่างจริงจัง ปัญหาความอ่อนแอด้านการวิจัยได้ขยายออกไปในแวดวงวิชาการด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ศิลปกรรมศาสตร์ ตลอดจนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

หากสภาพยังเป็นเช่นนี้ คงเป็นการยากที่สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามแผนพัฒนาการศึกษา

ระดับอุดมศึกษาฉบับที่ ๕ (๒๕๔๕-๒๕๔๕) ที่ผ่านมาก็กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างคุณภาพระดับสากล และพึ่งพาตนเองได้จากภูมิปัญญาไทย และฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐-๒๕๕๔) ในปัจจุบันได้ สำหรับวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ประกอบด้วยกลุ่มสาขาย่อย ๆ ได้แก่ กลุ่มภาษาศาสตร์ กลุ่มมนุษยศาสตร์ กลุ่มสังคมศาสตร์ กลุ่มเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ซึ่งมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในการสร้างพื้นฐานของสังคมให้มีความเข้มแข็งนั้น (European Union (EU report), 2007) กลับมีความอ่อนแอที่แตกต่างกัน มีความเหลื่อมล้ำ และไม่ได้รับการเหลียวแลจากผู้ที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร

ผลการสำรวจสถานภาพและความสามารถในการแข่งขันทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสถาบันเพื่อความ เป็นเลิศทางวิชาการ ยืนยันปัญหาดังกล่าวเกิดจากความแตกต่างด้านบุคลากรในแต่ละกลุ่มวิชาที่มีไม่เท่าเทียมกัน และกระจุกตัวในบางสถาบันอุดมศึกษาใหญ่ ๆ ได้แก่ กำลังคนในด้านภาษาศาสตร์เกินร้อยละ ๕๐ กระจายอยู่ในมหาวิทยาลัย ๕ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำหรับด้านเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ร้อยละ ๑๕ กระจุกตัวในมหาวิทยาลัยดังข้างต้น เช่นเดียวกันกับปัญหาด้านกำลังคน และหากพิจารณาคุณภาพพบว่า บุคลากรวุฒิปริญญาเอก ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป กระจุกตัวในมหาวิทยาลัย

ข้างต้นเช่นกัน ในขณะที่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางวิชาการระดับศาสตราจารย์ในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีไม่ถึงร้อยละ ๒

นอกจากนี้แล้ว การสนับสนุนในแง่งบประมาณและเงินทุนสนับสนุนจากแหล่งภายในหน่วยงานเพื่อการทำวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังมีน้อยมาก และเป็นสัดส่วนต่องบประมาณการวิจัยทั้งหมดของประเทศแตกต่างกันอย่างมากเทียบกับงบประมาณและเงินทุนสนับสนุนการทำวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์และแตกต่างกันอย่างมหาศาลเมื่อเทียบกับเงินสนับสนุนจากแหล่งภายนอกหน่วยงาน ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างมหาวิทยาลัยหลัก ๆ ในส่วนกลางและภูมิภาค และมหาวิทยาลัยระดับภูมิภาคด้วยตนเอง

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนชัดเจนว่า กำลังคนและสถานภาพของบุคลากรที่มีศักยภาพในการวิจัย และงบประมาณและเงินทุนสนับสนุนการทำวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาของไทยมีลักษณะ “กระจุก” ตัวในมหาวิทยาลัยหลัก ๆ ไม่กี่สถาบัน ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาสำคัญด้านความเหลื่อมล้ำต่อการพัฒนางานวิจัยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพแก่สถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่เป็นอย่างมาก หากผู้บริหารมหาวิทยาลัยละเลยหรือไม่ตระหนักและเร่งดำเนินการแก้ไขโดยเร่งด่วน ปัญหาจะส่งผลกระทบต่อสังคมและเรื่อร้งจนอาจยากเกินแก้ไข บทความ

นี้มุ่งที่จะวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรคของการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ อันนำมาซึ่งแนวทาง และข้อเสนอ

แนะสำหรับแก้จุดอ่อน โดยการสร้างและใช้ โอกาสที่มีให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจปัญหาดังกล่าว ดังนี้

ตารางที่ ๑ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรคของการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<ol style="list-style-type: none"> มีการกำหนดควมวิสัยทัศน์ พันธกิจ ด้านการวิจัยที่ชัดเจน ทั้งในระดับมหาวิทยาลัย คณะ และภาควิชา รวมทั้ง หน่วยงาน มีการกำหนดแผนงานวิจัยระยะปานกลางและระยะยาว ระบบประกันคุณภาพที่เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยง กับระบบการวิจัย มีการลงนามความร่วมมือ (MOU) กับมหาวิทยาลัย/ สถาบันต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้ง การดูงานอย่างต่อเนื่อง 	<ol style="list-style-type: none"> สัดส่วนจำนวนบุคลากรทั้งวิจัยและสนับสนุนการวิจัย ต่อบุคลากรทั้งหมดต่ำ (น้อยกว่า ๐.๐๑) สะท้อน ความไม่พร้อมด้านบุคลากรการวิจัย จำนวนผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและได้รับการตีพิมพ์ เผยแพร่มีจำนวนน้อย สะท้อนถึงผลผลิตและผลลัพธ์ ของระบบการวิจัย จำนวนและคุณภาพของนิสิต/ นักศึกษา ระดับ บัณฑิตศึกษาที่ผลิตผลงานวิจัย (วิทยานิพนธ์) มีจำนวนน้อย สะท้อนถึงกระบวนการผลิตความรู้ เงินทุนและทรัพยากรด้านการวิจัยมีจำนวนจำกัดและ ไม่กระจายอย่างทั่วถึงทุกสาขาวิชา
โอกาส	อุปสรรค
<ol style="list-style-type: none"> ระบบเศรษฐกิจและสังคมฐานความรู้ (Knowledge Base Economy) ส่งเสริมปลูกเร้า ให้มีการวิจัยอย่างกว้างขวางทั้งในระดับชุมชน และระดับประเทศ มีหน่วยงานและระบบสนับสนุนด้านทรัพยากร ทุนเพียงพอกจากหน่วยงาน/ สถาบันทั้งภายในประเทศ เช่น วช., สกว., สกอ., สสส., และอื่น ๆ และภายนอกประเทศ เช่น มูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิ โดโยต้า UNESCO สหภาพยุโรป และอื่น ๆ นโยบายของรัฐผ่านกระทรวงต่าง ๆ และหน่วยงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรและหน่วยงานร่วมกันทำวิจัย เพื่อ พัฒนาความสามารถในการแข่งขันระดับสากลของไทย 	<ol style="list-style-type: none"> ระบบเศรษฐกิจชะลอตัวทำให้การขยายตัวของภาค การผลิตชะลอตัว เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาฐานข้อมูล การวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research and Development) ขาดระบบการวิจัยที่บูรณาการเชื่อมโยงศาสตร์ด้าน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กับศาสตร์แขนงอื่น ๆ อย่างจริงจัง ความเหลื่อมล้ำในการสนับสนุนทรัพยากรการวิจัย ในระบบอุดมศึกษาของไทยที่แยกกันระหว่าง สถาบันของรัฐหรือเอกชน

ตารางที่ ๑ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรคของการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ต่อ)

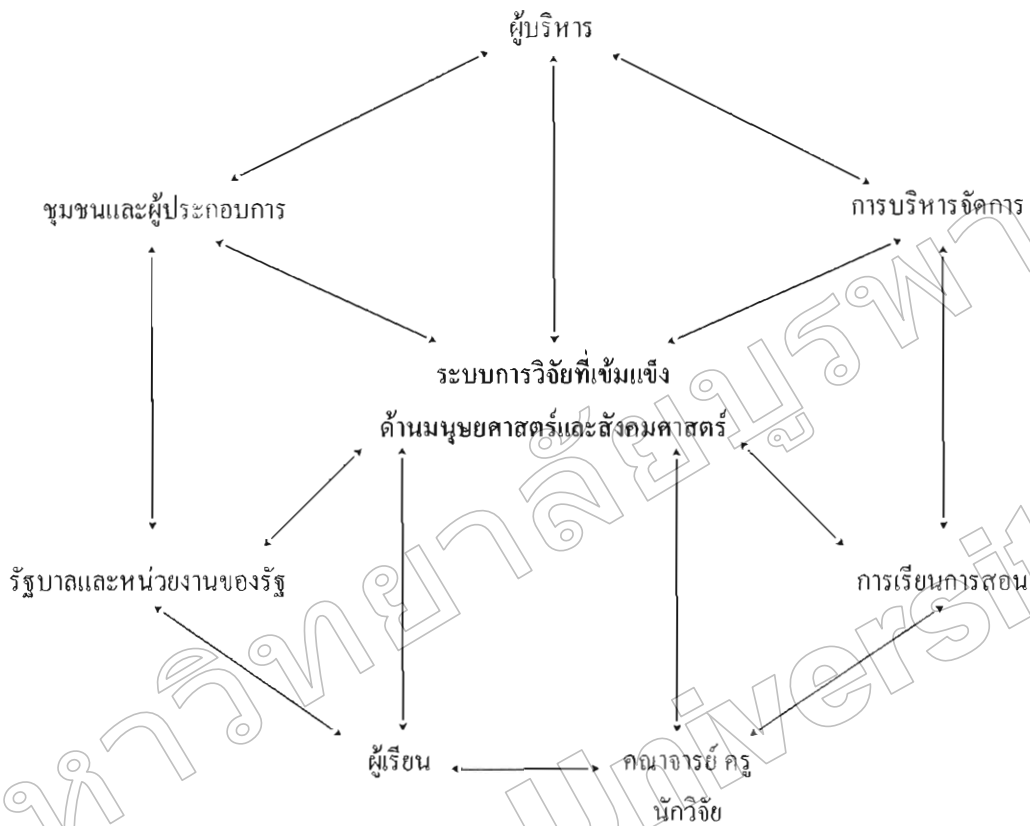
โอกาส	อุปสรรค
๔. ระบบการศึกษาแบบเปิดในระบบการค้าเสรีมีการเปิดเสรีภาคบริการ - การศึกษา ทั้งให้มีการแลกเปลี่ยนความร่วมมือและสร้างเครือข่ายได้ไม่ยุ่งยาก	๔. ขาดความมีอิสระทางวิชาการ (Academic Freedom) ด้วยระเบียบ กฎ ข้อบังคับในการส่งเสริมการทำวิจัย เช่น กฎระเบียบทางการเงินที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อน และอิงกับระบบราชการทำให้นักวิชาการคล่องตัว
๕. ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี เอื้อต่อการจัดการความรู้ การสร้าง พัฒนา และการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย	

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า ความสามารถที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งทางการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของประเทศ พิจารณาได้จาก โครงการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ ๕๐ เป็นโครงการวิจัยประเภท “ประยุกต์” คือ ไม่ใช่การวิจัยพื้นฐานที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการโดยตรง (สถาบันเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ, ๒๕๕๘) ทุนวิจัยส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดจากแหล่ง “ภายใน” (ไม่ใช่ทุนสนับสนุนจากต่างประเทศ) และดำเนินการแบบ “ต่างคนต่างทำ” บ่งถึงนัยประการหนึ่ง คือ การพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง แต่อีกด้านหนึ่งนั้นก็หมายถึงการขาดเครือข่ายการติดต่อร่วมมือทางวิชาการทั้งในระดับสถาบันกับชุมชน สถาบันกันเองและใน

ระดับนานาชาติ ซึ่งยังมีความจำเป็นในแง่ของการสร้างความก้าวหน้าและเข้มแข็งทางการวิจัย

บทบาทของผู้บริหารกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือการวิจัย

ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ควรมีบทบาทเป็นผู้นำที่เข้มแข็งในการสร้างรูปแบบหรือแนวทางการกำหนดกลยุทธ์ด้านการวิจัย เพื่อสร้างความเข้มแข็งจากจุดแข็งและโอกาสที่วิเคราะห์ไว้แล้วจึงเป็นที่ต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้จัดการ การเรียนการสอน/หลักสูตร ผู้เรียน ชุมชน/ผู้ประกอบการและรัฐ/หน่วยงานของรัฐ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๑ แผนภาพแสดงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อความสามารถในการแข่งขันด้านการวิจัย

รูปแบบความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัย/สถาบันกับสถาบัน/หน่วยงานในประเทศและต่างประเทศที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย/สถาบันในประเทศ รูปแบบหรือแนวทางความร่วมมือ สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑) โครงการ/เครือข่ายความร่วมมือภายในประเทศ สถาบันควรมีการพัฒนาความร่วมมือกันในระดับชุมชน ภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ซึ่งประกอบด้วย

๑.๑ ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

๑.๒ ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย/สถาบันภายในประเทศ

๑.๓ ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย/สถาบันกับองค์กรธุรกิจชั้นนำ

๒) โครงการ/เครือข่ายความร่วมมือกับต่างประเทศ

การพัฒนาวิชาการ/บุคลากร นักศึกษา และนิสิต ผู้เรียนในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้ ความร่วมมือกับสถาบัน/หน่วยงานต่างประเทศ ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการวิจัย โดยเฉพาะในด้านภาษาต่างประเทศ การจ้างผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศมาพัฒนางานทางวิชาการ

และการวิจัย เช่น การพัฒนาเนื้อหาารายวิชา ระดับปริญญาโทและเอก และทำหน้าที่ช่วยวิจัย/นำการสัมมนาและออกแบบการวิจัยแก่นักศึกษาปริญญาโทและเอกและคณาจารย์ผู้สนใจ การฝึกอบรมด้านการวิจัย การพัฒนา กิจกรรมทางวิชาการและด้านอื่น ๆ ที่ส่งเสริม การร่วมมือเป็นเครือข่ายวิจัยของนักศึกษา และนิสิต ผู้เรียน การให้ความร่วมมือแก่ต่างประเทศ ได้แก่ ความร่วมมือจัดการวิจัยด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยแก่นักศึกษาและนิสิต ผู้เรียน จากต่างประเทศ และความร่วมมือในการจัดการ อบรมด้านการวิจัยแก่คณาจารย์และบุคลากร ของหน่วยงานต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนอาจารย์และ นักศึกษาระหว่างกันเพื่อทำวิจัย ความร่วมมือ ด้านวิจัยสถาบันและเครือข่ายความร่วมมือ การทำวิจัย

สิ่งที่น่าสังเกต คือ แม้ว่ามหาวิทยาลัย/ สถาบันแทบทุกแห่งมี โครงการ วิจัยหรือ ความตกลงร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและ หน่วยงานอื่น ๆ ในต่างประเทศจำนวนมาก แต่ โครงการหรือความตกลงเหล่านี้ส่วนใหญ่ มัก ไม่มีผลการดำเนินงานอย่างจริงจังหรือต่อเนื่อง ได้แก่ อาจารย์/นักวิชาการต่างประเทศมาเยือน ศึกษาดูงานและบรรยาย และอาจารย์/นักวิชาการ ของมหาวิทยาลัย/สถาบันเดินทางไปเยือน (เพื่อ เจริญธุรกิจ) ศึกษาดูงาน ประชุมวิชาการ และ นำเสนอผลงานทางการวิจัยในต่างประเทศ กิจกรรมการดำเนินงานเหล่านี้มักเป็นแบบ เฉพาะกิจหรือชั่วคราว โดยไม่มีผลต่อเนื่องและ หลายกรณีที่เป็นเรื่องของการมีเครือข่ายความ สัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งมักไม่มีผลในแง่ของ

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ยั่งยืนและ ในแง่ของการสร้างความก้าวหน้าทางการวิจัย อย่างแท้จริง เนื่องจากเมื่อเปลี่ยนผู้บริหาร ความ สัมพันธ์และความร่วมมือก็จบลงไปด้วย

นอกจากมหาวิทยาลัย/สถาบันที่จัด การเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แล้ว ยังมีหน่วยงาน ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย/สถาบันที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าในด้านนี้โดยไม่ได้ จัดการเรียนการสอน แต่อาจให้การสนับสนุน ด้านการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ อีกเป็น จำนวนหนึ่ง หน่วยงานนี้อาจมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น ศูนย์ศึกษา สถาบันวิจัย โครงการศึกษา เฉพาะทาง และอื่น ๆ โดยที่ส่วนใหญ่อาศัย บุคลากรมหาวิทยาลัย/สถาบัน หน่วยงานเหล่านี้ จึงเป็นหน่วยงานทางสถาบันอีกประเภทหนึ่ง ที่ อาจมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นศูนย์ความเป็นเลิศ ทางการวิจัย แต่จะไม่ขอกล่าวถึงในบทความนี้

กลยุทธ์เชิงรุกด้านบูรณาการเครือข่าย ความร่วมมือการวิจัย

จากการจัดประชุมระดมความคิด นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย/สถาบันต่าง ๆ ๔ ครั้ง (สถาบันเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ, ๒๕๔๘) ครั้งที่ ๑ ที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘) ครั้งที่ ๒ ที่ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินคร (๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘) ครั้งที่ ๓ ที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ (๑๑ มีนาคม ๒๕๔๘) และครั้งที่ ๔ ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ (๑๘ มีนาคม ๒๕๔๘)

โดยโครงการวิจัยสถานภาพและความสามารถในการแข่งขันทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (๒๕๔๕) ระบุปัจจัยที่เป็นสาระสำคัญจากการประชุมสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑) สถานะทางวิชาการ ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทำให้กลุ่มหรือหน่วยงานสาขาวิชาต่าง ๆ ขาดสถานะทางวิชาการที่ชัดเจน หรือแม้กระทั่งสถานะความเป็น “ศาสตร์” ของศาสตร์ด้านนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และการใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องมีปรัชญาและแนวทางที่ชัดเจนว่า มุ่งเน้นเป้าหมายใดเป็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการฝึกฝนทักษะ เช่น การแปลและล่าม การท่องเที่ยวและการโรงแรม หรือการวิจัยเพื่อใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเทศและสังคม การขาดความชัดเจนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาหรือบูรณาการสาขาวิชาต่าง ๆ ขาดทิศทางหลงผิดตามกระแสของ “ตลาด” ด้วยการผลิตบุคลากรในบางด้านมากเกินไปจนความต้องการของตลาดแรงงาน

๒) นโยบายและภารกิจ แม้ว่ามหาวิทยาลัย/สถาบันทุกแห่งจะได้กำหนดเป้าหมายและภารกิจของตนไว้ แต่ก็ดูจะเป็นเพียงแนวความคิดกว้าง ๆ โดยมีได้บ่งบอกถึงแนวทางและวิธีการที่จะนำไปสู่การดำเนินงานที่ชัดเจน หากจะมีแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วยังเป็นห่วงกังวลกับ “ความคงอยู่และอยู่รอด” (Existed and Survival) ซึ่งอาจนำไปสู่การเน้นในเรื่อง “ปริมาณ” มากกว่า

“คุณภาพ” หรือ “ความเป็นเลิศ” (Quality and Excellence)

๓) ผลกระทบของการศึกษามวลชน (Mass Education) เริ่มตั้งแต่การศึกษาพื้นฐานไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา โดยในระดับอุดมศึกษานั้น สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จะกลายเป็นสาขาวิชาที่สนองตอบการขยายตัวเป็น “การศึกษามวลชน” กล่าวคือ เมื่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายสาขาวิชาไม่สามารถสนองตอบกระแสความต้องการของตลาดแรงงานได้ ก่อให้เกิดความกดดันเพื่อให้เป็นการศึกษามวลชนก็หันมาอยู่ที่สาขาวิชาด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้น การตลาดนำ “ความรู้” (Market Driven Education) มากกว่า “ความรู้” ชี้นำตลาด (Knowledge-Driven Education) ด้วยการส่งเสริมการวิจัยเพื่อการพัฒนา

๔) การศึกษาวิจัยกับคุณค่าทางสังคม การยกฐานะ “ความรู้” สภาพในปัจจุบันอาจจำเป็นต้องกลับมาทบทวนว่าการเรียนการสอนและการวิจัยเป็นบริการสาธารณะ “Public Service” หรือ บริการสงวนเฉพาะ “Private Service” การเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้าและวิจัยที่มีผลในแง่ของการเพิ่ม “ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม” จะถูกมองว่ามีคุณค่า และมีความหมาย หรือได้รับการยอมรับต่อไปหรือไม่ อย่างไร

**ผู้บริหารในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง:
จุดเปลี่ยนระบบการวิจัย**

ผู้บริหารที่เป็นผู้นำของมหาวิทยาลัยและ

สถาบัน ในสาขาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีภารกิจสำคัญเร่งด่วนในการทบทวนวิสัยทัศน์ พันธกิจ ให้มีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะเจาะจง ในการพัฒนาแผนกลยุทธ์ แผนงาน แนวทาง กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย/สถาบันในการพัฒนาเครือข่ายการวิจัย โดยเฉพาะ มหาวิทยาลัย/สถาบันในส่วนภูมิภาคจำนวนมาก มีความสอดคล้องที่เด่นชัดพอสมควรระหว่าง ภารกิจและเป้าหมายเกี่ยวกับวิชาการด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีต่อชุมชน หรือภูมิภาค อันเป็นทำเลที่ตั้งของมหาวิทยาลัย/สถาบันนั้น ๆ และกิจกรรมการดำเนินงานทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดหลักสูตร/โครงการศึกษา การวิจัย และอื่น ๆ เกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญที่ ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ

๑) มีหลักสูตร/โครงการศึกษาวิจัย จำนวนหนึ่งที่สะท้อนภารกิจ ความสนใจ หรือ วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย/สถาบันต่อชุมชน ภูมิภาค อันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย/สถาบัน และเชื่อมโยงกับภารกิจด้านการวิจัย

๒) โครงการวิจัยเกือบทั้งหมดของ มหาวิทยาลัย/สถาบันสะท้อนความสนใจ เกี่ยวกับชุมชนและภูมิภาคของตน และการให้การสนับสนุนทางวิชาการด้านการพัฒนา การบริหารจัดการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และอื่น ๆ อย่างผสมผสานกลมกลืนกัน

ผลประโยชน์สำคัญที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันเป็นเครือข่ายการวิจัยก็คือ ภารกิจ และเป้าหมายเฉพาะเกี่ยวกับชุมชนและภูมิภาค และการดำเนินงานตามภารกิจและเป้าหมายที่

ตั้งไว้ของมหาวิทยาลัย/สถาบันในส่วนภูมิภาค ได้กลายมาเป็นความโดดเด่นเฉพาะทางของ มหาวิทยาลัย/สถาบันเหล่านี้หลายแห่ง เช่น ความโดดเด่นของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้าน สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และสาขาที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน การ ศึกษาด้านชาติพันธุ์ และภาษาและวัฒนธรรม ท้องถิ่น ความโดดเด่นของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ด้านการพัฒนาชนบทและการศึกษาค้นคว้าและ วิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ความโดดเด่น ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ด้านมลาญและ อิสลามศึกษาและการท่องเที่ยว/อุตสาหกรรม บริการ เป็นต้น ความโดดเด่นเหล่านี้ทำให้เกิด ความสามารถหลักที่แตกต่างกันและเกิดความรู้ ใหม่ที่บูรณาการและผสมผสานกันได้เป็นอย่างดี

กระบวนการพัฒนาเครือข่าย

ความร่วมมือการวิจัยสู่ความสำเร็จ

ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขัน ทางวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

แม้ว่าความเห็นโดยทั่วไปจะยอมรับ ความจำเป็นของการแข่งขันในกระแสทุนนิยม ที่ครอบงำชีวิตแทบทุกส่วนในโลกปัจจุบัน แต่ ควรระวังอย่างยิ่ง คือ การยอมรับให้มหาวิทยาลัย/ สถาบันอุดมศึกษากลายเป็น “นักธุรกิจผู้โลก” ที่ ยอมให้ตลาดเป็นตัวนำเพียงอย่างเดียวในการ ดำเนินงานของมหาวิทยาลัย/สถาบันหรือเป็น ปราสอยู่ โดยมหาวิทยาลัย/สถาบันไม่ควรแข่งกับ “กระแส” โดยเฉพาะแข่งขันกันเปิดหลักสูตร/

โครงการศึกษาที่คิดว่าเป็นที่ต้องการของตลาด จนทำลายคุณค่าและคุณูปการของศาสตร์ด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยมีความจำเป็น ต้องร่วมกันตั้งแนวคิดขึ้นใหม่ที่มุ่งหวังในการ สร้างสมดุลหรือสร้างการผสมผสาน ระหว่าง “มูลค่า” และ “คุณค่า” หรืออย่างน้อยระหว่าง “คุณภาพ หรือคุณค่าทางวิชาการ” กับ “มูลค่าทางการตลาด หรือผลตอบแทนทางการตลาด”

๒. การกำหนดแผนกลยุทธ์ด้านเครือข่าย ความร่วมมือการวิจัย

ความจำเป็นของการแข่งขันรวมไปถึง การแข่งขันที่จะตามให้ทันความเปลี่ยนแปลงทาง ความคิดและวิชาการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ควรเน้นหรือมุ่งการ แข่งขันกับตัวเอง ซึ่งมีนัยของการแข่งขันเพื่อ ความอยู่รอดด้วย นั่นคือ หากมหาวิทยาลัย/ สถาบันไม่สามารถพัฒนาความก้าวหน้าทางวิจัย ให้ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็ยากจะ อยู่รอดต่อไปได้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการแข่งขัน โดยความร่วมมือกัน (Competitive Advantage with Collaboration)

๓. การลงมือปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

โดยกำหนดรูปแบบและแนวทางการ ดำเนินงานของ “ศูนย์ความเป็นเลิศ” ทางวิชาการ ที่สามารถเข้ามาช่วยขจัด “จุดอ่อน” และ/หรือ “ช่องว่าง” ที่ยังมีอยู่ของการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ จุดอ่อนก็คือ การขาดความ ร่วมมือทั้งระหว่างสาขาวิชาและระหว่างสถาบัน ความจำเป็นพื้นฐานจึงได้แก่หน่วยงานที่จะเป็น

“เครือข่าย” ความร่วมมือที่แท้จริงได้ การขาด การประมวลความรู้ด้านสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ที่มีอยู่แล้วยังอ่อนคือยจุดไหน ยังขาดอะไร จะบูรณาการความรู้ที่มีอยู่ โดยเฉพาะ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์หรือเผยแพร่ได้อย่างไร ศูนย์ความเป็นเลิศจึงน่าจะเป็นกลไกทั้งเพื่อมอง “ภาพรวม” ของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และเพื่อ “จัดการ” ความรู้เพื่อประโยชน์ทั้งในทาง วิชาการและด้านการปฏิบัติ

๔. การติดตามการประเมินผล

โดยคำนึงถึงการสร้างบรรยากาศแห่ง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันอาศัยเทคโนโลยี ประยุกต์กับการจัดการความรู้ให้มีการ “กระจาย” อย่างทั่วถึง ทุกทิศทุกทาง และทุกระดับ กระบวนการ พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้วยการวิจัย จะสำเร็จไปได้ด้วยดีนั้น ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีความ เข้าใจระบบการวิจัยอย่างแท้จริง มีความ ตั้งใจและจริงใจต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจน เปิดกว้างและรับฟังข้อเสนอแนะจากทุก ๆ ฝ่าย อย่างเต็มที่ รวมทั้งมีการสื่อสารภายในองค์กร และระหว่างองค์กรอย่างทั่วถึง และถูกต้อง

บทสรุป

ผู้บริหารอุดมศึกษาในศาสตร์ด้าน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเข้าใจธรรมชาติของระบบการวิจัย โดยกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ ชัดเจน โดยเฉพาะควรมุ่งไปสู่การพัฒนาเครือข่าย การวิจัยที่มีเป้าหมายในการสร้าง “คุณค่า” และ “คุณภาพ” มากกว่า “ปริมาณ” ที่มีการวางกลยุทธ์

การวิจัยเชิงบูรณาการศาสตร์ในด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์กันเอง และกับศาสตร์อื่น ๆ เป็นสหวิทยาการ (Multi-disciplinary) ให้มากขึ้น ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (People Ware) เงินทุน เครื่องมืออุปกรณ์การวิจัย (Hardware) ร่วมกับการสนับสนุนและการส่งเสริมการวิจัย (Software) เพื่อผลักดันและจูงใจให้เกิดความร่วมมือกันเปลี่ยนแปลง ที่ทำให้

สามารถแข่งขันได้ทั้งในระดับภูมิภาคและขยายสู่ระดับโลกอย่างยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้ต่อไป

บทความนี้ได้รับแก้ไขและปรับปรุงจากบทความที่นำเสนอทางวิชาการและการบริหารสำหรับหลักสูตรนักบริหารอุดมศึกษา ครั้งที่ ๑ ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ. ศ. ๒๕๔๘

.....

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

บรรณานุกรม

สถาบันเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ. (๒๕๔๘). การสำรวจสถานภาพและความสามารถในการ
แข่งขันทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. เอกสารอัดสำเนา.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๕๐). แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ฉบับที่ ๕ (๒๕๔๕-๒๕๔๘). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (c1995-2009).
Education. Retrieved August 20, 2007, from <http://www.unesco.org/education/>.

European Union (EU). (2007). *Report on Humanities and Social Sciences Research*. Retrieved
August 20, 2007, from <http://www.europeanunion.org/education/>.

.....

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University